

ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ

International Participation Symposium
Uluslararası Katılımlı Sempozyum

ANADOLU'DA HADİS GELENEĞİ VE DÂRU'L-HADİSLER

HADITH TRADITION AND DÂRUL-HADITH INSTITUTIONS
IN ANATOLIA

30 Nisan – 1 Mayıs 2011 / 30 April – 1 May 2011

editörler/editors
Muhittin DÜZENLİ

Samsun 2011

ÇANKIRI
BELEDİYESİ

DÂRU'L-HADİSLERE KURUM OLARAK GENEL BİR BAKIŞ¹

Allah Rasûlü, rabbinin buyruklarını insanlara aktarmak yanında bir ikinci önemli görev daha üstlenmiş durumdaydı. Kendisine yüklenen tibyân misyonuyla bu buyrukların gündelik yaşamda nasıl pratiğe geçirileceğini kendi örneğiyle insanlara gösteriyordu. Her bir müslümanın sürekli yanına gelme imkanı olmadığından dolayı da öğretilerinin uzak bölgelere olduğu gibi aktarılmasını hararetle teşvik ediyor ve bu şekilde yapanların yarın Allah katında büyük ecre mazhar olacaklarını belirtiyordu.² Onun bu yöndeki teşviklerinin hadislerinin ve sünnetlerinin İslam coğrafyasının her bir bölgesine olduğu gibi aktarılması hususunda büyük bir motivasyon sağladığı aşîkardır. Hz. Peygamber bu teşviki yanında bir önemli icraat daha gerçekleştiriyordu. Kabiliyetli ve özellikle gençlerden oluşan dinamik bir ekibi İslamın öğretileri hususunda eğitiyor ve yetiştiriyordu. İhtiyaç olduğunda Suffe adlı mütevazi bir kurumda yetiştirdiği eğitimcileri çeşitli bölgelere gönderiyordu. Suffe bir anlamda daha sonra hadis eğitimini merkeze alan müesseselerin ilk nüvesini teşkil etmekteydi.

Daha sonraki dönemlerde ortaya çıkan dâru'l-hadisler, Hz. Peygamber'in bir sünnetini ihya etme çabası olmak yanında sahih hadislerin öğrenilmesi ve bunların dinin ikinci kaynağı olarak doğru bir şekilde yorumlanması eğitimini vermek ihtiyacından doğmuştur. Dolayısıyla farklı çizgiler peşinde savrulan ümmetin vahdetini temin etmek ve onları tekrar Hz. Peygamber'in sahih hadisleri ve sünneti etrafında kenetlemeyi hedefleyen dâru'l-hadislerin inşasında böylesine ulvî bir gayenin hedeflendiğini söy-

* Prof. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fak. Hadis Anabilim Dalı.

¹ Tebliğimiz Arap coğrafyasını merkeze almaktadır.

² Bkz. *Tirmizî*, 2582.

lememiz pek âlâ mümkündür. Bu açıdan bakıldığında, hadislerin ve ona bağlı ilimlerin öğretilmesi devletler için bir hedef ve gelenek olmuştur, diyebiliriz. Bu temel hedefler yanında, Hz. Peygamber'in hadislerinde beyan ettiği kesintisiz ecre nail olma arzusu keza idarecilerin hadislerle ve hadîşçilere karşı olan sevgisinin de açılan dâru'l hadislerin arka planındaki âmiller olduğunu unutmamamız gerekir. Örneğin alimlere özellikle de hadîşçilere karşı özel bir sevgisi olan Melik Eşref'in Şam'daki Eşrefiyye'yi açmasındaki en büyük nedenlerden birisi bahsettiğimiz sevgidir.³

Bu gerekçelere bakıldığında, dâru'l-hadislerin temel işlevinin dinin ikinci kaynağının doğru şekilde öğretilip yorumlanması ve bu yolla İslam ümmeti arasında oluşan tefrikaları önleme çabası olduğunu anlamaktayız. Ancak bu yapılırken dâru'l-hadislerde sadece hadis eğitimi verilmemiştir. Hadis yanında diğer temel İslamî ilimlerin de eğitimi söz konusudur. Dolayısıyla buralar aynı zamanda bir dâru'l-fıkh, bir dâru't-tefsîr ve diğer ilimlerin öğretildiği müesseselerdir. Ne var ki, hadis öğretimi özel bir öneme sahiptir.⁴

Bazen hadise verilen özel önem yanında bulunulan coğrafyanın buna mecbur etmesi nedeniyle bazı illerdeki dâru'l-hadislerin sayısının birden fazla olduğunu görmekteyiz. Örneğin Şam pek çok dâru'l-hadisi barındıran bir şehir olmasıyla dikkatimizi çekmektedir. Bunun yanında bazı şehirler ya içinde barındırdıkları dâru'l-hadisler ya da hadis rivayetinin ve öğretiminin çok rağbet görmesi nedeniyle "dâru'l-hadis" olarak adlandırılmıştır. Örneğin Endülüs'ün bir dönemi bu adla anılmıştır. Bakî b. Mahled ve Muhammed b. Veddâh'ın çalışmaları nedeniyle bu ülkenin "Dâru'l-Hadîs" olarak tanımlandığı olmuştur.⁵

Dâru'l-hadislerin İslam dünyasına sunduğu en büyük yararlar nedir denecek olursa buna iki şıkla cevap vermek mümkündür:

1-Pek çok değerli eserler bırakmış olan bilginlerin bulunmuş oldukları coğrafyada bir dâru'l-hadis kurumu varsa genellikle buralarda görev almış oldukları dikkatimizi çekmektedir. Dolayısıyla yazdıkları eserlerin bir kısmının vücûda gelmesinde bu müesseselerin önemli katkısı vardır, buralar söz konusu eserlerin yazım mekanları olmuştur. Örneğin İbnü's-Salâh, Ebû Şâme el-Makdisî, Nevevî, Mizzî, Takıyuddîn Subkî, İbn Teymiyye ve İbn Kesîr gibi insanların Eşrefiyye'nin başında bulduklarını veya burada ders verdiklerini görüyoruz. Buralarda hocalık yapan üstatların yazdıkları eserlerin muhtevalarına baktığımızda ise bölgenin ihtiyaçlarını ön planda tut-

³ Bkz. İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, XIII/171-2.

⁴ Yeri gelmişken "Dâru'l-Kur'an ve'l-Hadîs" adını taşıyan müesseselerin varlığından söz etmemiz de gerekir: Şam'daki Dâru'l-Kur'an ve'l-Hadîs et-Tenkiziyye, Dâru'l-Kur'an ve'l-Hadîs es-Sabbâbiyye, Dâru'l-Kur'an ve'l-Hadîs el-Ma'bediyye kurumları gibi. Bkz. Abdulkadir b. Muhammed en-Nuaymî, *ed-Dâris fi Târîhi'l-Medâris*, I/91, 94-95.

⁵ Bkz. Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, XIII/286.

tuklarını ve özellikle de savunma ve bazı konuları müdellel olarak ortaya koyma tarzındaki eserleri kaleme aldıklarını görmekteyiz. Dolayısıyla halkın beklentilerini ve ihtiyaçlarını önceleyen çalışmalar yapmış oldukları dikkatimizi çekmektedir. Bunu söylerken telif edilen söz konusu eserlerin yazılmasında siyasi iradenin etkili olduğunu da görmezlikten gelmiyoruz.

2-Bölgenin seçkin alimlerinin dâru'l-hadislerde görev almış olması buradaki eğitimin kalitesini artırmıştır. Alanında gerçekten temayüz etmiş bilgilerin yetişmesini sağlamış, İslam kültür mirasının güçlü ellerde sonraki kuşaklara aktarılmasını ve geliştirilmesini sağlamıştır.

I-Dâru'l-hadislerin genel özellikleri:

A-Vakıf müesseseleri olmaları:

Dâru'l-hadisler camiler ve diğer medreseler gibi birer vakıf müesseseleridirler. Bunların bir kısmı devletin veya şehrin başındaki insan tarafından vakfen yapıldığı gibi bireylerin kendi imkanlarıyla yaptırıldığı da olmaktadır. Sadece medresenin inşasıyla yetinilmiyor, hocalar için lojman yaptırılıyor ve medresenin hem de burada eğitim görenlerin ihtiyaçlarının karşılanması için araziler ve binalar vakfediliyordu. Böylece bu kurumların kendi başlarına ayakta kalmaları sağlanmış oluyor, öğrencilerin başlarına el açmadan ihtiyaçlarını müessesenin imkanlarıyla karşılamaları, hocaların da bu gelirlerden maaş almaları sağlanmış oluyordu. Dolayısıyla ilmin izzeti korunmuş oluyordu. Bunun yanında devlet eliyle inşa edilenlerde hocalara belli bir maaş bağlanıyordu.⁶

1-Yönetim tarafından yaptırılanlara örnekler:

a) Melik Eşref (635/1237) satın aldığı Kaymaz b. Abdillâh en-Necmî'ye ait binayı dâru'l-hadise çevirdikten sonra civarında bulunan hammamı da yıkıp medresenin başında bulunacak hoca için lojman olarak inşa ettirmiştir ve geniş arazileri burayla birlikte vakfetmiştir.⁷

b) Halife Mustansır Billah (640/1242) Bağdad'da dört mezhebi kuşatacak şekilde 631/1234 yılında el-Medresetu'l-Mustansırıyye'yi kurar. Medrese dörde bölünerek her mezhebin eğitimi için bir bölüm ayrılır ve buradaki hocaların kalmaları için evler inşa edilir. Medresenin şartnamesinde her mezhepten 62 olmak üzere 248 fıkıh eğitimi öğrencisinin olması,

⁶ Abdulkâdir Bedrân ilk dönem medreselerini anlatırken bir hususa dikkatimizi çeker. Mutekaddimûnun, ihtisas alanlarına göre medreselerin kapılarını farklı şekillerde inşa ettiklerini söyler. Buna göre dâru'l-hadislerin kapıları ile Dâru'l-Kur'an müesseselerinin keza fıkıh eğitimi verilen medreselerin kapıları birbirinden farklı olurdu. Bunun yanında bu müesseselerin kapıları bilim merkezi olmayan evlerin ve diğer yapıların kapılarından da farklı olurdu. Abdulkâdir Bedrân, *Munâdemetu'l-Etlâl ve Musâmeretu'l-Hayâl*, s. 16.

⁷ Bkz. Subkî, *Fetâva's-Subkî*, II/108; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, XIII/29.

bunların döşek, et, tatlı ve sabuna varıncaya kadar temel ihtiyaçlarının en iyi şekilde karşılanması istenir.

Halife bunun içinde bir bölümü dâru'l-hadis olarak tahsis eder. Medresede yer alacak dâru'l-hadis üstadının alf isnadı olan biri olması, iki kâriin bulunması, hadislerle meşgul olacak on da öğrencinin olması, hadisin haftanın her cumartesi, pazartesi ve perşembe günleri okunması istenir. Keza halife kurumun bir bölümünü hamam, diğer bir bölümünü de tıp merkezi olarak ayırır.

Burada çalışanların yeme içme, tatlı ve meyve ihtiyaçlarını gündelik olarak karşılar. Burası için çok büyük vakıflar bağışlar. Sadece arazilerin kuru ot gelirlerinin hocaların geçimini temin edecek kadar olduğu söylenmiştir.⁸

c) Sünnete çok büyük önem veren Sultan Nâsiruddîn Ebu'l-Meâlf Muhammed (633/1235) Kahire'de bir dâru'l-hadis inşa eder ve bunun için de çok iyi bir akar vakfeder.⁹

d) Zamanının Ebû Yusuf'u kabul edilen ve dört ciltlik *Delâilu'l-Ahkâm*'ı yazmış olan Ebu'l-İzz İbn Şeddâd el-Esedî el-Halebî (632/1235) Halep'te devlet işlerini yürütmek yanında bu şehirde bir de dâru'l-hadis inşa eder.¹⁰ Bir İslam hukukçusunun bu ihtiyacı görmüş olması dikkat çekicidir.

2-Şahısların inşa ettiklerine örnekler:

Sivil şahıslardan dâru'l-hadis vakfedenlerin önemli bir kısmı kabirlerini de buraların yanı başına yaptırmışlardır. Bunda her dem duaya mazhar olma, unutulmama, kıyamete kadar manen yaşatılma ve talebelerin sesleri altında ahireti bekleme arzusunun baskın olduğu açıktır.¹¹

a) Zühd ve vera alanında pekçok eser yazmış olan Yusuf b. Fadlillah es-Sekâkîni el-Harrânî (620/1223'den sonra) dâru'l-hadise çevirmiş olduğu evinin avlusuna defnedilmiş ve kitaplarıyla tüm birikimini buraya bağışlamıştı.¹²

b) Kadı Bahâuddîn Yusuf b. Râfi'el-Halebî (630/1233) Halep'te yan yana bir dâru'l-hadis ile medrese inşa eder. İkisinin arasında da kabrini yaptırır. İnsanlar kabrinin bulunduğu yer nedeniyle "iki bahçe arasındaki türbe" derler. Böyle yapmaktaki maksadı hayattayken ilmin bereketi ken-

⁸ Bkz. İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, XIII/186; İbnu'l-Fuvâtî, *el-Havâdisu'l-Câmia ve't-Tecâribu'n-Nâfia*, s. 15.

⁹ Bkz. İbn Hacer, *ed-Dureru'l-Kâmine*, s. 489.

¹⁰ Bkz. Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, XXII/385.

¹¹ Bkz. İbnu'l-İmâd, *Şezerâtu'z-Zehab*, V/157.

¹² Bkz. İbn Receb, *Zeylu Tabakâti'l-Hanâbile*, s. 255.

disini kuşattığı gibi öldükten sonra da kuşatması, kabrini hadis kıraatinin ve fıkıh müzakerelerinin sesinin şenlendirmesi idi.¹³

c) Fakih Ebu'l-Mehâmid İsmail b. Hâmid el-Ensârî el-Hazrecî el-Kavsî (653/1255) Şam'da dâru'l-hadis olarak vakfettiği evinin avlusuna defnedilmiştir.¹⁴

d) Ebu'l-Abbas Ahmed b. Muhammed el-Bağdâdî ed-Dimaşkî (696/1297) Şam'da oturduğu evin avlusuna defnedilmiş ve burasını hanıyla birlikte dâru'l-hadis olarak vakfetmiştir.¹⁵

e) Tıp gibi pek çok alanda mahareti olan ve insanları ücretsiz tedavi eden, hadis rivayetiyle meşgul olan İbn Asâkir (ö. 723/1323) evini hadis rivayet için tahsis etmesinin ardından burasını dâru'l-hadis olarak vakfetmişti.¹⁶

f) Mısır'ın zamanında büyük tüccarlarından olan Muhammed b. el-Huseyn b. Mahmud et-Tikrîfî el-Mısırî (764/1363) Mısır'da sahip olduğu büyük bir okulu dâru'l-hadis'e çevirmiş ve pek çok yeri oraya vakfetmişti.¹⁷

g) Hadis ilmiyle iştigal edip hadis alan ve rivayet eden bazı kimseler de bu çabalarını berekete dönüştürmek amacıyla dâru'l-hadisler kurmuşlardır. Örneğin Ebu'l-Futûh Yahya b. Sa'dillah et-Tikrîfî (618/1221) pek çok hadis hocasını gezip hadis aldıktan sonra aldığı hadisleri rivayet etmeye başlamış ve memleketi Tikrîf'te bir dâru'l-hadis inşa etmiştir.¹⁸

Bu örneklere bakıldığında İslam coğrafyasının bir dâru'l-hadisler yurdu olduğunu söylememiz mümkündür. Bu kurumlardan kaybolup gidenler ve onlara bağlı olan vakıfların durumu diğer alanlardaki vakıf müesseseleri gibi kanayan bir yaramızdır.

B-Dâru'l-hadislere atanan baş müderrislerde ve diğer hocalarda bulunan özellikler:

1-Dâru'l-hadis meşihasını işgal eden zevatın bölgesinde ilim açısından çok iyi bir birikime sahip olması gerekiyordu. Zaten bu kurumları inşa edenlerin beklentileri de bu yöneydi. Nitekim Eşrefiyye Dâru'l-Hadis'inin binası 630/1233 yılında tamam olunca Melik Eşref buranın başına geçecek olan kişide her şeyden önce iki vasfın olmasını şart koşar: Hem rivayet hem de dirayet alanında yetkin olmak. Ancak iki kişi bulunur ve bunlardan biri rivayet diğeri de dirayet alanında uzman olursa, rivayet alanında mütehassis olan tercih edilir. Daha sonraki dönemde Mizzî (742/1341) bura-

¹³ Bkz. Ömer b. Muzaffer İbnu'l-Verdî, *Târîhu İbni'l-Verdî*, II/157.

¹⁴ Bkz. İbnu'l-İmâd, *Şezerâtu'z-Zeheb*, V/260.

¹⁵ Bkz. İbn Tağriberdî, *el-Menhelu's-Sâfi ve'l-Mustevfi ba'de'l-Vâfi*, s. 113.

¹⁶ Bkz. İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, XIV/125; İbn Hacer, *ed-Dureru'l-Kâmine*, I/424.

¹⁷ Bkz. İbn Hacer, *ed-Dureru'l-Kâmine fî A'yâni'l-Mie es-Sâmine*, I/489.

¹⁸ Bkz. Zehebî, *el-Muhtasaru'l-Muhtâc ileyhi min Târîhi'l-Hâfiz ed-Dubeysî*, XV/389.

nın başına gelince İbn Teymiyye o kadar sevinir ki, o gelene kadar bu müesseseyi vakfedenin şartını karşılayan birinin başına geçmediğini söyler. Mizzî'nin hem dirayet hem de dirayet alanındaki yetkinliğinden dolayı son derece mutlu olur.¹⁹

2-Bu kurumların başında yer alacak bilginlerin ilim açısından çok üst seviyede olmasına dikkat edildiği gibi ahlâken ve yaşantı olarak da sevilen bir insan olmasına önem verilmiştir. Meşîha makamında veya müderrislik yaparken geçimsizlik gösterenler ve etraflarındaki insanlarla veya halkla sorunlar yaşayanlar bu görevlerinden alınmışlardır. Dolayısıyla dâru'l-hadis başında olanların ahlâken mümtaz kişilerden olmasına dikkat edildiğini söylemek mümkündür. Örneğin "Şam bölgesinin hafızı" olarak anılan İbn Nâsıruddîn Muhammed b. Abdillâh el-Kaysî el-Hamevî (842/1438) hadis rivayeti yanında *Câmi'l-Âsâr fî Mevlidi'l-Muhtâr*, *Min-hâcu'l-Usûl fî Mi'râci'r-Rasûl*, *Zevâlu'l-Bu'sâ amme'n Eşkele aleyhi Hadisu Tehâcce Ademu ve Mûsa, Ref'u'd-Desise bi Vad'i Hadisi'l-Herîse* gibi hadis problemlerine dair pek çok eser kaleme almıştır. Dâru'l-Hadis el-Eşrefiyye'nin meşîhasını da deruhte etmiştir. Terceme-i halinde ahlâkı anlatılırken özetle şöyle denir: İmam, alim, hâfız idi. Son derece hayalî, kalbi temiz, iyi ahlaklı, mütevazı, insanlarla ilişkileri son derece iyi, seven, karşıdaki eziyet etse bile katlanan biriydi. Hadis alanında bölgenin otoritesi olmasına rağmen hadis rivayet eden diğer hocalara öğrencilerle birlikte giden ve bunu sorun etmeyen biriydi. Bir gurupla birlikte Şam'daki bir köyün arazinin taksimine yardımcı olmak için gitmiş ancak köylüler tarafından zehirlenerek öldürülmüştür.²⁰

302

• Meşîha makamını işgal eden bazı bilginler ise çok hassas idiler ve dâru'l-hadis hiçbir şeyinden istifade etmiyorlardı. Dâru'l-Hadisi'n-Nûriyye'nin meşîhalığını yürütmüş olan Ebû Muhammed b. Asâkir ed-Dimaşkî'nin (600/1203) kuruma ait hiçbir şeyi yemediği, herşeyi gelen öğrencilere sunduğu hatta buranın suyundan içmediği abdest dahi almadığı, söylenmiştir.²¹ Keza Nevevî (676/1277), Eşrefiyye'deki hocalığı sırasın-da buradan bir şey yemiyor, babasının gönderdiği ile yetiniyordu. Evlenmemiş ve zamanının tamamını ilme harcamıştı.²²

Bu arada hatırlatmak gerekir ki, alanında iyi olan ve insanlarla geçim hususunda sıkıntı çıkarmayan kişiler uzun süre buldukları kurumların başında kalmışlardır. Örneğin *et-Terğîb ve't-Terhîb* sahibi Münzirî (656/1258) Kahire'deki Dâru'l-Hadis el-Kâmilîyye'nin başında yirmi yıl

¹⁹ Bkz. Safedî, *A'yânü'l-Asr ve A'vânü'n-Nasr*, III/76.

²⁰ Sehâvî, *ed-Dav'u'l-Lâmi*, IV/129-131.

²¹ İbnu'l-İmâd, *Şezerâtu'z-Zeheb*, IV/394.

²² İbnu'l-İmâd, *Şezerâtu'z-Zeheb*, V/355.

kadar kalmıştır.²³ Keza Yusuf b. Abdirrahman el-Kudâî el-Kelbî (742/1340) Eşrefiyye'nin başında yirmiiç buçuk yıl kalmıştır.²⁴

Burada dikkatimizi çeken diğer bir husus da, medresenin başında olan kişi sevilen birisiyse, yakın akrabasından biri bu makama uygun olduğunda ölenin yerine geçebilmesiydi:

a) Örneğin Ebu'l-Hasan Ali b. Ahmed el-Ğarrâfi el-İskenderî kardeşinden sonra Nubeyhiye dâru'l-hadisinin başına geçmiştir.²⁵

b) Keza Takıyyuddîn es-Subkî'nin oğlu Tâcuddîn es-Subkî babasının tayiniyle Eşrefiyye'nin başına geçmiştir.²⁶ Ebû Muhammed b. Asâkir ed-Dimaşkî de (600/1203) babasından sonra Dâru'l-Hadisi'n-Nûriyye'nin meşîhalığını üstlenmişti.²⁷

c) İsmail b. Ebî Abdillâh el-Askalânî es-Sâlihî (682/1283) Dâru'l-Hadis es-Sukkeriyye'de meşîhalığını yürütüyor aynı zamanda da geniş kalabalıklara camide vaaz veriyordu. Vefat edince oğlu Ebu'l-Abbas her iki görevi de üstlenmiştir.²⁸

Burada halkın, dâru'l-hadis başında bulunan kişilerin yaşantılarını ve tutumlarını nasıl takip ettiğini ve hadise gereken önemi verip vermediğini gözlemleri hususunda şu ilginç örneği zikretmek istiyoruz: Allâme Ebu'l-Abbas İbn Tarhân el-Milkâvî'nin (801/1398) yanına bir gün Eşrefiyye'den Şihâbüddîn Ahmed el-Halebî gelerek şehirdeki bazı insanların onun hakkında ileri geri konuştuklarını ve "Sahîh-i Müslim şerhini satarak yerine İbn Teymiyye'nin *er-Red ale'n-Nasârâ* adlı kitabını aldı" dediklerini aktarır. O da cevaben der ki: "Bende iki tane Müslim şerhi vardı. Birini sattım ve parasıyla *Kitâbu'r-Redd*'i aldım. Kaldı ki bende Müslim şerhi olmamış olsaydı bile bu benim için bir ayıp değildir. Zira *Şerhu Müslim*'de olanları bilmekteyim."²⁹

3-Rical kitaplarına baktığımızda dâru'l-hadislerin başında bulunanların genel olarak farz ibadetler yanında hayatlarını nafil ibadetlerle süsle-

²³ İbn Hacer, *et-Telhîsu'l-Habîr*, I/76; Zirikli, *A'lâm*, IV/30.

²⁴ İbnü'l-İmâd, *Şezerâtu'z-Zeheb*, VI/135.

²⁵ Ahmed Râfi' et-Tahtâvî, *et-Tenbîh ve'l-İkâz li mâ fi Zuyûli Tezkireti'l-Huffâz*, s. 40.

²⁶ İbn Hacer, *ed-Dureru'l-Kâmine*, I/333.

²⁷ İbnü'l-İmâd, *Şezerâtu'z-Zeheb*, IV/394. Buranın hocalarından olan Ruknuddîn Ebû Muhammed el-Pârisâh'ın ders verdiği diğer kurum olan Zâhiriyye Medresesi önünde asılması hususunda bkz. Safedî, *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, VI/319; *A'yânu'l-Asr ve A'vânu'n-Nasr*, II/3.

²⁸ İbnü'l-İmâd, *Şezerâtu'z-Zeheb*, V/375. İbn Teymiyye'nin babası Şihâbüddîn Abdülhalîm Şam'da Eşrefiyye dâru'l-hadisinin meşîhasını üstlenmişti. Burada evi vardı. Dolayısıyla İbn Teymiyye'nin çocukluğu dâru'l-hadiste geçmiştir. Babasından sonra kendisi de dâru'l-hadiste dersler verdi. Bkz. Ali Muhammed Cemnâz vd., *Mukarruru's-Sîre*, s. 139.

²⁹ İbn Nasıruddîn ed-Dimaşkî, *er-Reddu'l-Vâfir*, s.78.

yen ve ehl-i zikir insanlar olduklarını görmekteyiz.³⁰ Örneğin İbn Asâkir Ebû Mansur Abdurrahman b. Muhammed ed-Dimaşkî (620/1223) ile ilgili olarak şunları okuruz: Gözleri yaşlı, son derece veralı ve mütevazı, başta teheccüd olmak üzere ibadet düşkünü, mükemmel ahlak sahibi bir insandı.³¹

Anlatacağımız şu olay özel olarak zikredilmeyi hak etmektedir: İlk hocası İbnu's-Salâh olan Şam'daki Eşrefiyye Dâru'l-Hadis'inin hocalığını üstlenen Takıyuddîn Subkî bir gece teheccüd için kalkar. Medreseyi vakfetmiş olan Melik Eşref'in adının bulunduğu ve Nevevî'nin üzerinde ders verdiği halıya yüzünü sürüp oğlu Taceddin es-Subkî'nin yanında şu şiiri söyler:

وفي دار الحديث لطيفُ معنى .... على بسطِ لها أصبُو وأوي
عسى أني أمس بخرٌ وجهي .... مكاناً مسّه قد مُ النواوي³²

Şâfi mezhebi için bu medreseyi inşa ettiren Musa Eşref, tacir Nazzâm b. Ebi'l-Hadîd'in vasiyeti üzerine ona ait olan Hz. Peygamber'in nalinlerini³³ bu medresenin mihrabının üst tarafında duvara tahta bir sanduka içinde koydurmuştu. Moğolların istilasında yakılan medresede bu nalinler de yanıp gitmişti. Medresenin müdürlüğünü yapmış olan Muhammed Bedruddîn el-Hasenî (1354/1935) Subkî'nin şiirinde geçen "latif mana" ile kastedilenin bu olduğunu belirtmiştir.³⁴

4-Dâru'l-hadis imamlarının topluma önderlik etmeleri:

Kurumun başında olan kişi saygın biriye, dâru'l-hadisler halkın karşılaştığı sorunların çözümünde müracaat edilecek ilk yerlerden biri olmuştur. Böylesi durumlarda müesseselerin başlarındaki hocalar da üzerlerine düşen sorumluluğu fazlasıyla yerine getirmişlerdir:

a) Sultan Baybars Moğolları yendikten sonra Mısır'dan Şam'a gelir. Beytul mal vekili buradaki bostanların çoğunun beytul malin olduğunu söyleyince o da bir emir verir ve ellerinde arazi bulunanların buraların kendilerine ait olduğuna dair bir vesika ibraz etmelerini, aksi takdirde ellerinden alınacağını belirtir. Şam halkı Nevevî'den yardım talep etmek için yanına koşarlar. O da ayet ve hadislerle süslediği bir mektup yazarak halkın telafisi imkansız sıkıntılara maruz kalacağını, istenen belgeyi vermenin imkansız olacağını, arazi kimin elindeyse onun sayılması gerektiğini

³⁰ Bkz. Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 44/51.

³¹ Bkz. Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 44/503.

³² "Dâru'l-hadis'de latif bir mana var. Halılarının üzerinde rabbime yönelip sığınırım. Belki yanığımı Nevevî'nin ayağının değmiş olduğu yere sürmüş olurum." Subkî, *Ta-bakâtu's-Şâfiyyeti'l-Kubrâ*, VIII/396.

³³ Abdulkadir b. Muhammed en-Nuaymî, *ed-Dâris fi Târîhi'l-Medâris*, II/225.

³⁴ Bkz. İbnu'l-İmâd, *Şezerâtu'z-Zeheb*, V/175; <http://www.daralhadith.com/index.htm>

ve elindeki malın mülkiyetinin onun olduğunu ispat etmesinin istenmesinin anlamsız olduğunu belirir. Kendisine itiraza cüret edilmesine kızan Baybars yumuşak davranması durumunda Mısır'da İzz b. Abdisselam ile yaşadığı sorunları burada da yaşayacağından korkar ve son derece sert ve olumsuz bir yanıt verir. Nevevî'nin cezalandırılmasını ve hemen maaşının kesilip azledilmesini emreder. Onun ne maaşının olduğu, ne de bulunduğu bir makam olduğu söylenince yapacak bir şey bulamaz. Nevevî yumuşak üslûbun fayda vermediğini görünce kalkıp bizzat yanına gitmeye karar verir. Baybars kendisini karşılar. Oldukça sert geçen tartışma esnasında Sultan üzerine yürümek bile ister. Ancak sonunda Nevevî istediğini elde ederek huzurundan çıkar.³⁵

b) Halktan bir grup Assâf en-Nasrânî adlı kişinin Hz. Peygamber'e sövdüğünü söylerler. Bunun üzerine dâru'l-hadis şeyhi Zeynuddin el-Fârûkî, İbn Teymiyye ile birlikte vali İzzeddin Aybek el-Hamevî'nin huzuruna girer. Validen gereğini yapmasını isterler. O da adamın huzuruna getirilmesi için emir verir. Bu cevap üzerine valinin yanından çıkarlar. Dışarıda bekleyen kalabalıkla beraber ayrılırlar. İnsanlar daha sonra bu kişinin yanında bir bedeviyle birlikte valinin yanına geldiğini görünce ona sataşır ve söverler. Bedevî de "bu sizden daha iyi biri" deyince, bedevîyi oracıkta öldürürler. Assâf da atılan taşlardan nasibini alır. Büyük bir kargaşa olur. Vali her iki bilgini olan bitenden sorumlu tutarak cezalandırır. Meclis kurulur ve müslümanlığı kabul ettiğini belirten Nasrânî kendisine olan düşmanlıktan dolayı şahitlerin iftira ettiklerini söyler. Bunun üzerine vali iki bilgini çağırarak gönüllerini alır. Nasrânî kısa bir süre Medine şehri yakınlarında öldürülür. İbn Teymiyye'nin kaleme aldığı "*es-Sârimu'l-Meslûl alâ Sâbbi'r-Rasûl*" kitabının kaleme alınma gerekçesi bu olaydır.³⁶

c) Moğollar Ortadoğuyu yıkıp yakmak üzere gelirken müslümanların ordusu Hıms'da toplanıp hazırlık yapmaya başlar. Bu arada namazlarda kunut okunmaya, camilerde hatimler indirilmeye başlanır. Şam'dakiler de Buhârî okumak için bir araya gelirler. Dâru'l-hadis şeyhi Buhârî nüshasını başının üstünde taşıyarak -kadılar da beraberinde olduğu halde- camiye kadar yürür. Allah'a tazarruda bulunup yalvarırlar.³⁷

Bu örneklere bakıldığında, bilginliği ve ahlakıyla kendisini kabul ettirmiş olan dâru'l-hadis meşîhasını deruhte etmiş olan zevatın, halkın sorunlarına eğilip çözüp üretmek için çabalamak yanında kendilerini geri plana çekmedikleri görülmektedir.

5-Halka yönelik dersler yapmaları:

³⁵ Said Havva, *er-Rasûl*, s. 110-4.

³⁶ Bkz. İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, XIII/396. İbn Teymiyye'nin Dâru'l-Hadis merkezli tartışmaları ayrı bir çalışmayı hak etmektedir.

³⁷ Bkz. Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, LII/70. Benzer sayılabilecek bir olay için bkz. Bedruddîn el-Aynî, *İkdu'l-Cumân fi Târîhi Ehli'z-Zamân*, s. 357.

Dâru'l-hadislerin en belirgin özelliklerinden birisi, buradaki müderrislerin veya kâriilerin haftanın belli günlerinde halka açık hadis dersleri yapmaları ve özellikle de Buhârî'yi okumalarıydı. Örneğin Mahmud b. Ali ed-Dekûkî el-Bağdâdî (733/1332) Bağdad'da Mescidi Yânis olarak bilinen dâru'l-hadiste halka yönelik hadis dersleri verir ve bunlara binlerce insan katılırdı.³⁸ Her dâru'l-hadiste benzer uygulamaları görmek mümkündür.

6-Siyasi otoritenin belirleyiciliği:

Siyasi otoritenin dâru'l-hadis başına geçecek kimsenin akide olarak kendisine yakın biri olmasına dikkat ettiği aşikardır. Bilindiği üzere, Şam'da Zengîler Devleti ile Mısır'da Eyyûbîler Eş'arî mezhebinin yayılmasında çok etkili olmuşlardır. Zira bu iki devletin idarecileri söz konusu mezhebe sıkı sıkıya bağlıydılar ve hükümler oldukları yerlerdeki eğitim kurumlarının başına kendilerine yakın insanları getiriyorlardı. Örneğin pekçok ilim müessesesi inşa etmiş olan Mahmud b. Zengî (570/1174) Şam'da dâru'l-hadis meşîhasını Eş'arî mezhebi savunucusu olan İbn Asâkir'e (571/1175) vermişti.³⁹

306

Keza Mizzî vefat edince Eşrefiyye'nin meşîhasına Zehebî tayin edilir. Ancak burayı vakfedenin şartının dâru'l-hadis şeyhinin Eş'arî olması olduğu, Mizzî'nin kendi yazısıyla Eş'arî olduğunu beyan ettiği, Zehebî'nin durumu hakkında ise ileri geri konuşulduğu söylenince, istişarelerden sonra kurumun başına Takıyyuddîn Subkî getirilir.⁴⁰

C-Aziller:

Dâru'l-hadislerin yönetiminde bulunan kimseler genelde toplumun büyük kısmı tarafından benimsenmiş kişiler olmalarına rağmen bazen bu çizgiye uymayan kimseler olabilmekteydi. Böyle olunca da görevlerinden alınmaktaydılar.

1-Örneğin Halife Kâmil Kahire'de dâru'l-hadis başına Allame İbn Dihye Ebu'l-Hattâb Ömer b. Hasan el-Kelbî'yi (633/1235) getirir. Çok güzel şiirler söylemesine rağmen İslam alimleri hakkında ölçüsüz sözler sarf edince halk kendisinden uzaklaştığı gibi halife de görevine son verir ve yerine kardeşi Ebû Amr el-Luğavî'yi getirir.⁴¹

Şu alay da azil gerekçeleri arasında zikredilir: Son derece bilgili olmasına rağmen rivayetler hususunda titiz davranmadığı söylentisi melikin kulağına gidince, ona *Şihâb*'a bir talik yazmasını söyler. O da oradaki rivayetlerin senedleri hususunda değerlendirmelerde bulunduğu bir talik yazar ve meliğe takdim eder. Melik kısa bir süre sonra bu taliki kaybettiğini,

³⁸ İbn Receb, *Zeylu Tabakâti'l-Hanâbile*, I/352.

³⁹ Abdullah b. Huseyn el-Mevcân, *er-Reddu's-Şâmil alâ Ömer Kâmil*, VI/2.

⁴⁰ Zehebî, *Tezkiretu'l-Huffâz*, I/234; Subkî, *Tabakâtu's-Şâfiyyeti'l-Kubrâ*, X/200.

⁴¹ İbnu'l-İmâd, *Şezerâtu'z-Zeheb*, V/159.

yenisini yazmasını söyler. İkinciyle birinciyi karşılaştırınca aradaki zıtlıkları görür ve söylenenlerin doğru olduğunu anlayıp onu makamından azleder.⁴²

2-Keza Eşrefiyye'nin başına geçecek kimsenin hadis alanında bölgenin en iyi olması şartı bulunmasına rağmen Kemâluddîn Ömer b. Osman el-Mearrî'nin (783/1381) İbn Kesîr'in elinden Eşrefiyye'nin müderrisliğini aldığı, öğrencilerin bu yüzden ondan nefret ettikleri ve düşmanlık besledikleri zikredilir.⁴³

D-Çekilen sıkıntılar:

Dâru'l-hadislerin idarecileri siyasal iktidardan her zaman itifat görmemişlerdir. Çok sıkıntılı dönemlerin yaşandığı da olmuştur. Yaşanan siyasal süreçler onları da etkilemiştir.

Örneğin Memluk sultanı Melik Zahir Şam idaresini ele alınca Eşrefiyye dâru'l-hadisinin meşîhalığını yürüten Ebû Hafs Ömer b. Muslim el-Kettânî el-Kureşî'yi (792/1390) oğluyla beraber hapse attırır ve dışarı bırakmak için pek çok mal ister. O da kendisi ile oğlu için istenen meblağı ödemek için pek çok kitabını rehin verir.⁴⁴

Bir başka örnek vermek gerekirse: Cemâluddîn el-Mizzî yağmur duası bağlamında mutat Buhârî okumasından sonra yine Buhârî'nin *Halku Efâli'l-İbâd*'ından da bir fasıl okuyunca orada hazır bulunan fakihler bundan son derece rahatsız olurlar. Kadı İbn Sarsarî'ye şikayet ederler. Zaten Mizzî'yi sevmemekte olan kâdı bunu fırsat bilip Mizzî'yi hapseder. Bunu duyan İbn Teymiyye son derece üzülür, bizzat hapishaneye gider ve Mizzî'yi çıkarır. Kâdının yanına giderek onunla çok sert tartışır. Kâdı eğer Mizzî tekrar hapse girmezse kendisini azledeceğini söyleyince, vali vekili kâdının gönlünü hoş etmek için Mizzî'nin birkaç gün daha hapiste tutulmasını emreder. Birkaç gün daha içeride kalan Mizzî daha sonra salıverilir.⁴⁵

E-Kendi fikhî mesâilini doğurmuştur:

Dâru'l-hadisler ve bunlara vakfedilen akarın durumunun ne olacağı hususunda fıkıh kendi içinde bir alan oluşturmuştur. Örneğin bu konuları ele alan Subkî, dâru'l-hadise vakfedilen diğer emlakın dâru'l-hadis ve orada çalışanların maslahatı doğrultusunda kullanılacağını, bu akarların ihtiyacı olan zeytinyağı, mum, kandil, halı, süpürge gibi ihtiyaç maddelerinin ve maaşların karşılanacağını, kitaplara sarf edileceğini belirtir ve bu

⁴² Zehebî, *Tezkiretu'l-Huffâz*, IV/143-4.

⁴³ İbn Hacer, *İnbâu'l-Ğumr bi Ebnâi'l-Umr fi't-Târîh*, II/76.

⁴⁴ İbnu'l-İmâd, *Şezerâtu'z-Zehab*, VI/323.

⁴⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, XIV/42.

konuları teferruatlı bir şekilde ele alır.⁴⁶ İbn Teymiyye de *el-Fetâva'l-Kubrâ*'sında bir dâru'l-hadisi inşa eden kişinin vakıf senedinde geçen şartı İslam hukuku açısından tahlil eder.⁴⁷

F-Günümüzdeki iki önemli dâru'l-hadis:

Son dönemlerde dâru'l-hadis kurumlarının dünyanın pek çok yerinde devam ettiğini belirtmekte fayda var. Hindistan ve Pakistan'daki bu kurumlar yanında Fas'ta ilk dâru'l-hadis'in 1964 yılında kral İkinci Hasan'ın emriyle Vakıflar Bakanlığı'na bağlı olarak açılmıştır. Dâru'l-Hadis el-Haseniyye adındaki bu kurumun bir de dergisi bulunmaktadır.

Şu andaki en aktif kurumlarından olan Mekke'deki Dâru'l-Hadis el-Hayriyye'nin aradığı şartlardan bazılarını zikretmek uygun olacaktır: Ahlakî açıdan iyi bir yaşantı sahibi olmak. Arapçayı iyi konuşmak, not ortalamasının asgari 75 olması; ortaokul seviyesinde üç cüz, lise seviyesinde oniki cüz, üniversite seviyesinde 21 cüz ezbere bilmek.⁴⁸

⁴⁶ Bkz. Subkî, *Fetâva's-Subkî*, II/108 vd.

⁴⁷ Bkz. İbn Teymiyye, *el-Fetâva'l-Kubrâ*, IV/271-3.

⁴⁸ <http://www.ahlalhdeth.com/vb/showthread.php?p=598848#post598848>.